

RIA-rapport 2

IVO op niveau?

**Een onderzoek naar de kwaliteit
van rapporten van archeologisch
inventariserend veldonderzoek (IVO)**

INHOUD

1	Inleiding	2
	Het ontwerp van het onderzoek	2
	De beoordeling	3
	Leeswijzer	4
2	Conclusies	5
	De systematiek van het inventariserend veldonderzoek in de KNA	5
	Het toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel	5
	De specificatie van de aangetoonde vindplaatsen	7
	De waardering van de vindplaatsen	7
	Overige conclusies	7
3	Aanbevelingen	9
	Bijlage 1: vragen en scores	10
	Bijlage 2: bevindingen per vraag	13
	Bijlage 3: beoordeelde rapporten	29
	Colofon	31

1 INLEIDING

Het inventariserend veldonderzoek neemt een sleutelpositie in in het Nederlandse systeem voor archeologische monumentenzorg. Immers, dit systeem gaat uit van de aanname dat niet alle archeologische overblijfselen zonder meer behoudenswaardig zijn en dat behoud niet altijd mogelijk is. Er moeten dus selecties worden gemaakt en alleen door betrouwbaar vooronderzoek is dit op verantwoorde wijze mogelijk.

Het inventariserend veldonderzoek moet niet alleen een beeld opleveren van de aan- of afwezigheid van vindplaatsen maar moet ook de waarde van vindplaatsen vaststellen. Alleen op grond van deze waardering kan tegen de achtergrond van het geformuleerde overheidsbeleid de selectie gemaakt worden. Een zorgvuldig waardeoordeel garandeert dat alleen datgene behouden of nader onderzocht wordt wat aan de (wetenschappelijke) kennis en beleving van het verleden zinvol kan bijdragen.

De afgelopen jaren kenmerken zich door marktvergroting en een sterke toename van het aantal marktpartijen. Dit heeft de vraag opgeroepen of er verlies van kwaliteit zou optreden. Om kwaliteitsverlies te voorkomen is in Nederland in 2001 door de archeologische beroepsgroep de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) ontwikkeld. Deze norm bevat de systematiek om alle facetten van het inventariserend veldonderzoek evenwichtig op elkaar af te stemmen. Naast een norm is de KNA daarmee ook een leidraad die, mits juist toegepast, in de hand werkt dat het proces compleet afgewikkeld wordt en bij het juiste doel, een zorgvuldig waardeoordeel, uitkomt.

Tot 1 november 2005 hebben de Nederlandse archeologen de KNA voor wat betreft inventariserend veldonderzoek waarbij geen proefsleuven werden aangelegd vrijwillig toegepast. Werden er wel proefsleuven aangelegd, dan was hiervoor een opgravingsvergunning in de zin van de Monumentenwet 1988 vereist en was men verplicht volgens in de beroepsgroep gebruikelijke normen te werken.

Met ingang van 1 november 2005 is door de overheid ook het zetten van boringen bij inventariserend veldonderzoek onder de vergunningplicht gebracht¹.

In de aanloop naar deze nieuwe regelgeving wilde de Rijksinspectie voor de Archeologie (RIA) een beter beeld krijgen van de kwaliteit van het inventariserend veldonderzoek in Nederland en vooral van de werking en toepassing van de KNA: is de KNA adequaat genoeg, kan hij haar rol vervullen en waar zitten de knelpunten?

Met dit beeld zou de RIA beter voorbereid zijn op de toezichtstaak die voor haar ontstaat op het moment dat de nieuwe regelgeving van kracht wordt. Daarom is de RIA in het voorjaar van 2004 een onderzoek begonnen naar het gebruik van de KNA als richtsnoer bij de rapportages van inventariserend veldonderzoek.

Nadat dit onderzoek was opgestart liet de nieuwe regelgeving op zich wachten. De prioriteiten van de RIA verschoven en het onderzoek kwam, net als de beleidsregel, op een lager pitje. Nu de nieuwe beleidsregel inmiddels per 1 november van kracht is geworden, is het geschikte moment gekomen het onderzoek met het onderhavige rapport af te ronden.

Het ontwerp van het onderzoek

De opzet van het onderzoek sluit aan bij een eerder onderzoek dat de RIA in 2003 uitvoerde naar de toepassing van de KNA bij het opstellen van programma's van eisen².

¹ Beleidsregels opgravingsbevoegdheid, gewijzigd bij Beleidsregel van 15 juni 2005, Stb. 120.

² Aten, N.A. et al., Een goed begin.... Een verkennend onderzoek naar het gebruik van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie als richtsnoer bij het opstellen van Programma's van Eisen. RIA-rapport 1, 2003.

Voor het huidige onderzoek zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Het onderzoek moet indien nodig kunnen aansporen tot een verbeterde omgang met de KNA door gerichte aanbevelingen.
- Het onderzoek moet inzicht geven in de mate waarin de KNA gehanteerd wordt en moet duidelijk maken waar eventuele zwakke punten zitten in de werkbaarheid van de KNA.
- Het onderzoek moet zoveel mogelijk partijen binnen de beroepsgroep bereiken, bij voorkeur door deze in het onderzoek te betrekken.

Er is veel aandacht besteed aan de samenstelling van de steekproef. Alle bij de RIA bekende bedrijven die in de periode van 2002 tot 2004 inventariserend veldonderzoek in Nederland hebben verricht, zijn in het onderzoek met één rapport vertegenwoordigd. Deze groep is aangevuld met een rapport van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en van drie gemeenten, waarvan de RIA bekend was dat zij zelfstandig inventariserend veldonderzoek uitvoeren. Aan al deze partijen heeft de RIA om een lijst van alle verschenen rapporten gevraagd. Vervolgens is van deze lijsten steeds het meest recente rapport dat op inventariserend veldonderzoek betrekking had opgevraagd. Slechts één bedrijf weigerde een rapportenlijst op te sturen, zodat de RIA een willekeurig rapport van dit bedrijf heeft gekozen³. De steekproef omvat uiteindelijk 24 rapporten. Deze zijn in bijlage 3 vermeld. Door de toegepaste selectiemethode bevat de steekproef rapporten van verschillende vormen van onderzoek (alleen boringen, alleen proefsleuven, of combinaties) en van zeer verschillende omvang (van 'briefrapporten' met 1,5 pagina tekst tot lijvige werken met 60 pagina's tekst).

De aldus samengestelde steekproef voldoet zoveel mogelijk aan de uitgangspunten voor het onderzoek. Deze steekproef levert echter ook beperkingen op. Omdat van iedere partij slechts één rapport is bekeken mag uit het onderzoek geen oordeel over de kwaliteit van de betreffende partij in het algemeen worden afgeleid, noch in positieve noch in negatieve zin. Niettemin kan de kwaliteit van het rapport wel een belangrijke wijziging zijn voor tekortkomingen in de kwaliteitszorg van deze partij. Evenmin levert het onderzoek een omvattend oordeel op over de kwaliteit van het inventariserend veldonderzoek in Nederland, omdat het aandeel van de partijen in de steekproef niet evenredig is met hun aandeel in de markt.

De rapportage van het onderzoek bestaat uit twee delen. In de eerste plaats is er het onderhavige verslag, dat zich tot de betrokken partijen maar ook tot andere belanghebbenden en geïnteresseerden richt. Door dit rapport kan iedere organisatie inschatten hoe haar product zich verhoudt tot dat van de anderen.

In de tweede plaats rapporteert de RIA over ieder onderzocht rapport afzonderlijk aan de betreffende organisatie. Door de organisaties direct op hun product aan te spreken hoopt de RIA de maximale stimulans tot verbeteren te bereiken.

De beoordeling

Voor de beoordeling van de onderzoeksrapporten is vooraf een vragenlijst opgesteld, die qua inhoud en opbouw zo nauw mogelijk aansluit bij de KNA 2.0 (zie bijlage 1)⁴. Ieder rapport is door twee van vier inspecteurs gelezen. De eerste lezer beantwoordde de vragen en de tweede lezer controleerde deze antwoorden. Door de combinaties van lezer en tegenlezer steeds te wisselen zijn de uniformiteit en de objectiviteit van de beoordeling geoptimaliseerd.

³ Omdat op dat moment het vooronderzoek nog niet aan een wet of regel was gebonden kon de RIA geen gebruik maken van haar bevoegdheden uit de AWB, bijvoorbeeld door de gevraagde informatie te vorderen of zelf te halen.

⁴ Tijdens het opzetten van dit onderzoek was de KNA 2.0 de geldende versie. Sinds 1 april 2005 is de KNA 2.2 van kracht, terwijl naar verwachting medio 2006 de KNA 3.0 van kracht zal worden.

Leeswijzer

Er is voor gekozen om de afzonderlijke vragen en de bijbehorende bevindingen in bijlagen te plaatsen. Het zwaartepunt komt daardoor meer op de algemene conclusies te liggen. De bijlagen vormen de verantwoording van deze conclusies. De geïnteresseerde lezer die meer in de details wil doordringen kan in deze bijlagen alles van zijn gading vinden. In de bijlagen staan de vragen in de volgorde zoals de onderwerpen in de KNA aan de orde komen. In de conclusies in hoofdstuk 3 zijn de onderwerpen thematisch gerangschikt, waarbij wel steeds naar de nummers van de vragen in de bijlage wordt verwezen. Om te benadrukken dat niet de organisaties die voor de rapporten verantwoordelijk zijn centraal staan in het onderhavige onderzoek, wordt naar de rapporten verwezen met een locatiennaam. Het bijbehorende rapport kan in bijlage 3 opgezocht worden. Bij de bespreking per vraag in bijlage 2 wordt in voetnoten steeds naar die rapporten verwezen die bij de betreffende vraag gunstig naar voren kwamen.

2 CONCLUSIES

De systematiek van het inventariserend veldonderzoek in de KNA

Bij het samenstellen van de eerste KNA in 2000 en 2001 is er een goed doorwrocht werk tot stand gekomen. Het hoofdstuk inventariserend veldonderzoek is veel meer dan een aaneenrijging van specificaties. Het biedt een systematiek die er voor zorgt dat het gehele proces goed wordt doorlopen en die garandeert dat de doelen van het inventariserend veldonderzoek ook worden bereikt. Veel meer dan in de andere hoofdstukken van de KNA is het deze systematiek voor de indeling van het proces die in hoge mate de kwaliteit bepaalt waar de KNA voor staat.

De systematiek is doelmatig en eenvoudig: steeds wordt uitgegaan van een gespecificeerd verwachtingsmodel. Hoofdzakelijk op basis van de verwachte indicatoren kunnen verantwoordde onderzoeksmethoden worden gekozen om dit model op voldoende betrouwbare wijze te toetsen. Hieruit volgt een gespecificeerde beschrijving van de vindplaatsen, welke op haar beurt de basis vormt voor een waardering van de vindplaatsen. Facultatief kan dan aan de hand van de waardering een selectieadvies opgesteld worden.

Door alleen de specificaties te volgen en de achterliggende systematiek te veronachtzamen ontstaan er grote tekortkomingen in met name de toepassing van het basisprincipe, te weten het toetsen van het verwachtingsmodel, en in de verantwoording van de werkwijze en de bruikbaarheid van de resultaten.

Bij de 24 onderzochte rapporten is de KNA-systematiek voor het inventariserend veldonderzoek geen enkele keer volledig gevolgd.

Zoals uit het navolgende zal blijken ligt de belangrijkste tekortkoming in de toepassing van de systematiek in het onvoldoende onderkennen van begin- en eindpunt van een inventariserend veldonderzoek. Het uitgangspunt moet een gespecificeerd verwachtingsmodel zijn en het eindpunt een waardering van vindplaatsen. Naast de miskenning van begin- en eindpunt gaat er bovendien in de loop van het onderzoek veel mis. Zo hapert het in alle rapporten op het punt van de verantwoording van de keuze voor de onderzoeksmethode. Dit vindt zijn oorzaak in het onvoldoende gebruik van een gespecificeerd verwachtingsmodel en het niet onderkennen van het belang van de verantwoording zelf. Een volgend knelpunt is de gebrekkige beschrijving van de vastgestelde vindplaatsen. Bovenop deze problemen verbaast het niet meer dat slechts in enkele rapporten het niveau van een waardering van vindplaatsen wordt bereikt. Deze onderwerpen zullen hier afzonderlijk besproken worden.

Het toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel⁵

De basis voor het inventariserend veldonderzoek moet het gespecificeerde verwachtingsmodel zijn dat uit het bureauonderzoek resulteert.

Van de 24 rapporten bevatten 19 in het geheel geen gespecificeerd verwachtingsmodel (zie vraag 20).

Geen enkel rapport bevat een gespecificeerd verwachtingsmodel dat volledig aan de eisen van de KNA voldoet (zie vraag 11 en 20).

In zijn algemeenheid kan gesteld worden dat het belang van het basisprincipe van het inventariserend veldonderzoek in de KNA, het toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel, onvoldoende wordt herkend of erkend.

Het gespecificeerde verwachtingsmodel zou het eindproduct van een voorafgaand bureauonderzoek moeten zijn. De uitvoering van het inventariserend veldonderzoek is bij de (grote) meerderheid van de projecten wel voorafgegaan door een bureauonderzoek.

⁵ zie vraag 1, 7, 9, 10, 11, 12, 15, 20, 22

Omdat het bureauonderzoek geen onderdeel uitmaakt van dit RIA-onderzoek is niet systematisch gekeken naar de kwaliteit van het uitgevoerde bureauonderzoek. Niettemin blijkt dat slechts bij enkele projecten het bureauonderzoek heeft geresulteerd in een bruikbaar en volgens KNA-normen gespecificeerd verwachtingsmodel. Opvallend is dat in sommige van de projecten waar dit niet is gebeurd dit op basis van de verzamelde gegevens wel degelijk had gekund. Verder valt op dat vaak disproportioneel grote bureaustudies (in verhouding tot de omvang van het inventariserend veldonderzoek) worden uitgevoerd die in geen van de gevallen leiden tot een gespecificeerd verwachtingsmodel. Kwantiteit leidt hier niet tot kwaliteit.

Een verklaring voor het niet-toetsen van een verwachtingsmodel bij de uitvoering van een inventariserend veldonderzoek ligt soms bij de PvE's. Het komt voor dat de opdrachtgever of het bevoegd gezag de methodiek en de intensiteit van het veldonderzoek al in het PvE heeft vastgelegd, los van een gespecificeerde verwachting. In dat geval is het inderdaad weinig aantrekkelijk om te investeren in het opstellen en het testen van een specifiek verwachtingsmodel, hoewel dat voor de verantwoording van de betrouwbaarheid van het onderzoek nog steeds wel zou moeten. Een dergelijke vroege patstelling kan vermeden worden door ook bij het opstellen van een PvE voor een inventariserend veldonderzoek uit te gaan van de basisdoelstelling uit de KNA, namelijk het opstellen en toetsen van een gespecificeerd verwachtingsmodel.

Een andere verklaring voor het niet werken met verwachtingsmodellen kan bij de financiële randvoorwaarden van de opdrachtgever/het bevoegd gezag en/of de commerciële overwegingen van de uitvoerder liggen. Volgens de KNA dient immers aan de hand van de gespecificeerde verwachting de onderzoeksmethode bepaald te worden. Een dergelijke werkwijze zou in veel projecten leiden tot de keuze voor het graven van proefsleuven. Voor betrokken partijen kan dit financieel minder gunstig uitvallen of er toe leiden dat uitvoerders die geen opgravingsvergunning bezitten een dergelijk onderzoek niet kunnen uitvoeren. Dit kunnen voor de betrokken partijen redenen zijn om af te zien van een KNA-conforme werkwijze en direct te kiezen voor booronderzoek.

Een belangrijk onderdeel van de toetsing van het verwachtingsmodel is de keuze van de methode. De tekortkomingen en de betrouwbaarheid van iedere methode die ingezet gaat worden bij het inventariserend veldonderzoek moeten worden afgewogen tegen het type indicatoren dat men verwacht aan te zullen treffen. Uit het ontbreken van deze verwachte indicatoren in het verwachtingsmodel volgt automatisch dat de gekozen methode niet volledig is onderbouwd.

In 20 van de 24 rapporten zijn de ingezette onderzoeksmethoden niet of nauwelijks onderbouwd (zie vraag 22b).

Wanneer het verwachtingsmodel niet is gespecificeerd en de keuze voor de methode niet is onderbouwd zal het niemand verbazen dat er ook geen uitspraak wordt gedaan over de betrouwbaarheid waarmee de gekozen methode de verwachte kenmerken kan aantonen.

Geen enkel rapport bevat een beredeneerde uitspraak over de betrouwbaarheid van het eigen onderzoek (zie vraag 12).

Samenvattend kan men zeggen dat de gekozen methode niet samenhangt met, en niet verantwoord wordt door, een gespecificeerd verwachtingsmodel. Dit betekent overigens niet dat men geheel willekeurig te werk gaat. Vaak is er wel een verwachting op basis van een bureauonderzoek, maar wordt deze verwachting slechts in grove lijnen in het rapport weergegeven. De ingezette methode wordt hier dan hoogstens gevoelsmatig of op grond van ervaring op afgestemd. Omdat deze keuzes niet inzichtelijk worden gemaakt is er dan ook meer sprake van ambachtelijk handwerk dan van weten-

schappelijk verantwoord onderzoek. Alleen de toegepaste ervaring zorgt er voor dat niet al het onderzoek tot onbruikbare resultaten leidt.

Dit heeft wel tot gevolg dat bij geen enkel rapport beoordeeld kon worden of de onderzoeksmethode zo gekozen was, dat de archeologische verwachting op een correcte wijze getoetst kon worden (zie vraag 9). Bij twee rapporten is er ernstige twijfel gerezen of de dichtheid van de boringen een beredeneerde uitspraak over de aan- of afwezigheid van vindplaatsen wel toelaat. Een ander terugkerend probleem is de inzet van booronderzoek bij niet-stratigrafie gerelateerde indicatoren, bijvoorbeeld op pleistocene, al dan niet door essen afgedekte gronden. In de betreffende rapporten krijgt de lezer geen enkele informatie over de tref- en vindkans en blijft onduidelijk hoe de onderzoeksmethode aansluit bij de verwachting.

De specificatie van de aangetoonde vindplaatsen⁶

De KNA schrijft voor de vindplaatsen en de vondsten een catalogus en een beschrijving doormiddel van tekst en kaarten voor.

Allereerst moet geconstateerd worden, dat er bij 14 van de 24 inventariserende veldonderzoeken geen enkele vindplaats is aangetoond. Van de overige tien rapporten mag verwacht worden, dat er een overzichtelijke presentatie van de bevindingen wordt gegeven.

Bij drie van de tien onderzoeken waar vindplaatsen zijn aangetoond worden de vindplaatsen niet juist beschreven (zie vraag 31 en 32).

De waardering van de vindplaatsen⁷

Het rapport moet, wanneer er vindplaatsen zijn aangetoond, resulteren in een waardering.

Bij zes van de tien onderzoeken waar vindplaatsen zijn aangetoond worden deze helemaal niet gewaardeerd (zie vraag 8, 33, 34 en 35).

Geen enkel rapport bevat een waardering die geheel aan de eisen van de KNA voldoet (zie vraag 33).

Hoe groot het gebrek aan inzicht in het doel en de systematiek van het inventariserend veldonderzoek is blijkt wanneer we in meerdere rapporten een waardering geformuleerd zien, terwijl er helemaal geen vindplaatsen aangetoond werden. Het gaat dan om een waardering van het onderzoeksterrein, die bij gebrek aan vindplaatsen natuurlijk "laag" uitvalt.

Even schrijnend zijn de gevallen waar het onderzoek uiteindelijk resulteert in een verwachting. Deze luidt dan bijvoorbeeld dat er, hoewel er niets is gevonden, toch "iets" kan zitten. Zonder duidelijke aanleiding volgt dan het advies dat het maar beter is om een begeleiding te doen. Dergelijke dwalingen kunnen nu juist voorkomen worden door de KNA te volgen. De KNA dwingt tot een uitspraak over de betrouwbaarheid van het onderzoek. De kans dat er toch iets zit wordt dan op een inzichtelijke manier tot een in te schatten risico teruggebracht.

Overige conclusies

Dat het niet alleen bij de te volgen systematiek fout gaat blijkt wanneer we kijken naar de praktische eisen die de KNA aan de rapportage stelt.

De helft van de rapporten bevat niet alle bronnen die ogenschijnlijk gebruikt zijn (zie vraag 14).

Slechts een kwart van de rapporten heeft een ISBN-nummer gekregen (zie vraag 16).

⁶ zie vraag 2, 31 en 32

⁷ zie vraag 3, 8, 33, 34 en 35

Geen enkel rapport bevat alle administratieve gegevens die door de KNA zijn voorgescreven (zie vraag 17).

In vijf van de elf rapporten waarin gewag wordt gemaakt van oppervlaktekartering is de vondstzichtbaarheid niet omschreven (zie vraag 23).

Verder zijn er enkele problemen naar voren gekomen die aan de hand van de rapporten alleen niet volledig beoordeeld kunnen worden.

Zo bevatten slechts 5 van de 24 rapporten een verwijzing naar een PvE. Dit hoeft niet te betekenen, dat bij de overige onderzoeken zonder PvE is gewerkt, maar de verdenking is wel gewekt. De KNA schrijft voor inventariserend veldonderzoek een PvE voor en er moet in het rapport naar verwezen worden.

Er lijkt, afgaande op de 24 onderzochte rapporten, een sterke verschraling te zijn opgetreden bij de keuze voor toe te passen methoden. Er wordt sterk vertrouwd op booronderzoek terwijl het geofysisch onderzoek nog slechts een marginale rol speelt. Dit laatste kan er aan liggen dat de kennis van en de vaardigheid in geofysisch onderzoek in Nederland sterk onderontwikkeld zijn. Verrassender is de geringe betekenis die nog aan oppervlaktekarteringen wordt toegekend. Vijftien jaar geleden was de oppervlaktekartering het hoofdonderdeel van de prospectie. Voor deze achteruitgang kunnen ook wel oorzaken worden aangegeven. Destijds was het gebruikelijk om voor de oppervlaktekartering het ploegseizoen af te wachten of zelfs een gebied extra te laten ploegen en dan te wachten op het afregenen. Tegenwoordig lijkt hier geen tijd meer voor te zijn. Bovendien is de oppervlaktekartering kennelijk te arbeidsintensief om nog aantrekkelijk te zijn. Een verlies aan kennis en ervaring met deze methode speelt mogelijk ook een rol.

Is het dan alleen maar kommer en kwel in de rapporten? Gelukkig niet, maar het heeft wel moeite gekost de dingen die wel goed gaan nog te herkennen.

Zo hebben we geconcludeerd dat op grond van zestien rapporten ondanks alle tekortkomingen wel een gefundeerde beleidsbeslissing kan worden genomen. Maar dit komt meestal doordat er niets werd gevonden.

3 AANBEVELINGEN

De KNA biedt een goede en logisch opgebouwde systematiek voor het inventariserend veldonderzoek. Door deze systematiek nauwgezet te volgen kan de kwaliteit van het onderzoek en de rapportage aanmerkelijk worden verbeterd.

De punten die daarbij bijzondere aandacht behoeven zijn:

1. Het uitgangspunt voor het inventariserend veldonderzoek moet het gespecificeerde verwachtingsmodel zijn: hoofddoel van het onderzoek is het aanvullen en toetsen van dit verwachtingsmodel.
2. Benoem in het gespecificeerde verwachtingsmodel de archeologische indicatoren.
3. Verantwoord de gekozen onderzoeksmethode.
4. Vermeld de betrouwbaarheid van de gekozen methode in verhouding tot de verwachting.
5. Presenteer de aangetoonde vindplaatsen overzichtelijk.
6. Waardeer de vindplaatsen volledig volgens de criteria van de KNA.

De RIA is van mening dat de ernstige tekortkomingen in een groot deel van de rapporten niet door tekortkomingen of onduidelijkheden in de KNA verklaard kunnen worden. Het nu geconstateerde gebrek aan kwaliteit is te wijten aan onvoldoende aandacht voor, kennis van en inzicht in de KNA.

De verbetering van de kwaliteit moet dan ook door een betere toepassing van de KNA tot stand komen.

Bijlage 1: vragen en scores

Uit de KNA 2.0 afgeleide vragen:		ja	1/2	nee	n.v.t
1	Is het uiteindelijke doel van het inventariserend veldonderzoek het aanvullen en toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel, dat gebaseerd is op het bureauonderzoek?	4	5	15	
2	Omvat het onderzoek a. de aan- of afwezigheid, b. de aard, c. het karakter, d. de omvang, e. de datering, f. de gaafheid, g. de conservering en h. de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden?	18	4	2	
3	Resulteert het onderzoek in een rapport met een waardering en, indien voorgeschreven in het PvE, een selectieadvies aan de hand waarvan een beleidsbeslissing genomen kan worden?		4	6	14
4	Zijn de veldactiviteiten uitgevoerd tot op het niveau waarop een beleidsbeslissing gefundeerd genomen kan worden (niet meer en niet minder, niet destructiever dan noodzakelijk)?	16		8	
5	Is er sprake van een herkenbaar verkennend onderzoek en zo ja, heeft dit tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze?	7	1	12	4
6	Heeft het verkennend onderzoek, wanneer hiervan sprake is, tot doel kansarme zones uit te sluiten en kansrijke zones te selecteren voor de volgende fasen?	2		6	16
7	Is er sprake van een herkenbaar karterend onderzoek en zo ja, heeft dit een systematisch onderzoek op de aanwezigheid van vondsten of sporen tot doel?	13		7	4
8	Is er sprake van een herkenbaar waarderend onderzoek en zo ja, heeft dit tot doel a. de horizontale begrenzing, b. de ligging en c. de omvang van de vindplaatsen vast te stellen?	2	2	6	14
9	Is de onderzoeksmethode zo gekozen, dat de archeologische verwachting (in het rapport van het bureauonderzoek en/of in het PvE) op een correcte wijze getoetst kan worden?	-	-	-	-
10	Is alle informatie, waarop de keuze van de onderzoeksmethode gebaseerd wordt, verantwoord?	2		22	
11	Zijn de veronderstelde kenmerken van de verwachte archeologische vindplaatsen gespecificeerd? Hiertoe behoren a. de diepteligging, b. de omvang, c. de archeologische indicatoren en d. de ruimtelijke verdelingen binnen de vindplaats.		4	20	
12	Is afgewogen op welke wijze de gekozen onderzoeksstrategie de aan- of afwezigheid van archeologische waarden (de veronderstelde kenmerken) voldoende betrouwbaar kan aantonen? Hierbij moet daadwerkelijk naar voldoende betrouwbaarheid, en niet naar				

Uit de KNA 2.0 afgeleide vragen:		ja	1/2	nee	n.v.t
	volstreekte eenduidigheid worden gestreefd: er moet waar mogelijk voor de minst destructieve methode worden gekozen.			24	
13	Zijn in het rapport de verschillende onderdelen van het onderzoek (de vraagstelling, de werkwijze, de verkregen informatie, de resultaten) vastgelegd?	17	7		
14	Bevat het rapport de vermelding van alle gebruikte bronnen?	12		12	
15	Bevat het rapport de onderbouwing van de archeologische verwachting?	2	4	18	
16	Is het eindrapport voorzien van een ISBN-nummer?	6		18	
17	Bevat het rapport administratieve gegevens, bestaande uit: a. de datum, b. de opdrachtgever, c. de uitvoerder (het bedrijf of de instantie), d. het bevoegd gezag (gemeente, provincie of rijk), e. het landelijk registratienummer, f. de locatie van het onderzoeksgebied (gemeente, plaats, toponiem, minimaal 4 x/y coördinaten), g. de periode waarin het onderzoek daadwerkelijk is uitgevoerd, h. de (digitale) kaart van het onderzoeksgebied en i. het beheer en de plaats van de documentatie.			24	
18	Bevat het rapport een verwijzing naar het PvE?	5		18	1
19	Bevat het rapport de vraagstelling met betrekking tot het onderzoeksgebied?	9	2	13	
20	Bevat het rapport het gespecificeerde verwachtingsmodel?		5	19	
21	Bevat het rapport de doelen en wensen van de opdrachtgever?	4		20	
22a	Bevat het rapport een beschrijving van de gekozen onderzoeksmethode?	19	5		
22b	Bevat het rapport een onderbouwing van de gekozen onderzoeksmethode?	1	3	20	
23	Bevat het rapport een nauwkeurige omschrijving van de vondstzichtbaarheid bij oppervlaktekarteringen?	4	2	5	13
24	Bevat het rapport de dichtheid van het waarnemingsgrid per onderzoeksmethode?	14	9	1	
25	Bevat het rapport bij geofysisch onderzoek een specificatie van de gebruikte apparatuur en software?				24
26	Bevat het rapport bij geofysisch onderzoek een opgave van de gebruikte instellingen van de apparatuur?				24
27	Bevat het rapport bij geofysisch onderzoek een beschrijving van de op de data uitgevoerde bewerkingen?				24

Uit de KNA 2.0 afgeleide vragen:		ja	1/2	nee	n.v.t
28	Bevat het rapport bij oppervlaktekarteringen of booronderzoek een kaart of kaarten met de verspreiding van vondsten of indicatoren?	4	1	3	16
29	Bevat het rapport bij booronderzoek, voor zover archeologische indicatoren aanwezig zijn, de lithologische profielen met een interpretatie?	7	1	2	14
30	Bevat het rapport bij geofysisch onderzoek een weergave van de ruwe data van de metingen? Is daarbij de range (minimum en maximum) van de gemeten waarden duidelijk en in de juiste eenheden aangegeven?				24
31	Bevat het rapport een catalogus van de gedateerde vindplaatsen en vondsten?	3	5	3	13
32	Bevat het rapport beschrijvingen van de vindplaatsen, zowel in de vorm van tekst als in de vorm van een kaart of kaarten, bestaande uit: a. de locatie, b. het complextype, c. de datering en d. de diepteligging?	3	4	3	14
33	Zijn de vindplaatsen gewaardeerd op basis van de beleavingsaspecten (schoonheid, herinneringswaarde), met gebruikmaking van de in de KNA genoemde parameters?			10	14
34	Zijn de vindplaatsen gewaardeerd op basis van de fysieke criteria (gaafheid, conservering), met gebruikmaking van de in de KNA genoemde parameters en puntenverdeling?	1	3	6	14
35	Zijn de vindplaatsen gewaardeerd op basis van de inhoudelijke criteria (zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde, representativiteit), met gebruikmaking van de in de KNA genoemde parameters en puntenverdeling?	1	2	7	14
36	Zijn in het selectieadvies de keuzes nader gemotiveerd op archeologische gronden (a. de redengevende omschrijving bij een advies tot behoud, b. de probleem- en doelstelling bij een advies tot opgraven)?	1	3	1	19
37	Is aangegeven of in het selectieadvies rekening is gehouden met het vastgestelde archeologische beleid van de relevante overheden?		1	4	19
38	Zijn bij het selectieadvies niet-archeologische beleidskeuzes of -prioriteiten buiten beschouwing gelaten?	4		1	19
39	Is de kwaliteit van de illustraties voldoende? (schaal, noordpijl, coördinaten, ondergrond, symbool- en kleurgebruik, vermelding tekenaar).	12	5	7	

Bijlage 2: bevindingen per vraag

Algemene uitgangspunten, het doel van het inventariserend veldonderzoek

1. *Is het uiteindelijke doel van het inventariserend veldonderzoek het aanvullen en toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel, dat gebaseerd is op het bureauonderzoek?*

Het doel van een inventariserend veldonderzoek wordt in de KNA kernachtig samengevat als "het aanvullen en toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel". Deze formulering geeft in essentie weer waar het bij een inventariserend veldonderzoek bij uitstek om dient te gaan. Het verwachtingsmodel wordt opgesteld in het kader van het voorafgaande bureauonderzoek.

Slechts in vier van de onderzochte rapporten is deze doelstelling terug te vinden⁸. Om deze matige score te bereiken is bovendien een soepele beoordeling gehanteerd. Zo is bijvoorbeeld een rapport waarin weliswaar geen specifiek verwachtingsmodel was opgenomen, maar waar de informatie wel verspreid in het rapport aanwezig was, ook positief beoordeeld.

In vijf andere rapporten komt de geformuleerde doelstelling en/of de uitvoering van het onderzoek in de buurt van wat de KNA bij een inventariserend veldonderzoek voorstaat. Zo wordt in een rapport het toetsen van een verwachtingsmodel weliswaar aangekondigd maar blijkt dit in de praktijk te weinig of onvoldoende te zijn gebeurd. In een ander geval wordt geen melding gemaakt van een verwachtingsmodel maar blijkt uit het rapport dat de onderzoeker in de praktijk het toetsen van een verwachtingsmodel wel voor ogen heeft gehad.

Voor het overige tweederde deel van de projecten luidt de simpele conclusie dat er niet met een verwachtingsmodel is gewerkt. Daarmee is voorbij gegaan aan de essentie van een inventariserend veldonderzoek. Wat bij deze projecten dan wel de doelstelling is geweest varieert sterk. Een korte opsomming mag dit illustreren: *'het controleren van de aan- of afwezigheid van bewoningsresten', 'het verzamelen van voldoende gegevens om tot een archeologische waardering van het terrein te komen', 'het kijken of het terrein daadwerkelijke waarde bezit en het inzicht verwerven in de aard, de dichtheid, de datering van de waarden', 'aanwezige waarden archeologisch tijdig te signaleren en te documenteren en aanbeveling te doen ten aanzien van de planvorming', 'vaststellen of in het plangebied nog onverstoorde archeologische grondsporen zijn', 'of er archeologische waarden aanwezig zijn, zo ja welke aard, antwoorden op de vraag naar datering/conservingsgraad', 'verkrijgen van inzichten in de bodemkundige situatie en opsporen en in kaart brengen van vindplaatsen'.*

Bij de meerderheid van deze projecten beschikte de onderzoeker bij aanvang over de gegevens van een bureauonderzoek en in enkele gevallen was er al een booronderzoek uitgevoerd. Zelfs in deze laatste gevallen was er geen sprake van het toetsen van de verwachting maar werkte men nog steeds met een algemene doelstelling namelijk het in kaart brengen van 'eventuele' archeologische waarden of wou men nogmaals 'kijken of het terrein daadwerkelijke waarde bezat'.

⁸ Eersel, Nunhem, Oss, Zuidlaren

2. Omvat het onderzoek a. de aan- of afwezigheid, b. de aard, c. het karakter, d. de omvang, e. de datering, f. de gaafheid, g. de conservering en h. de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden?

Voor de beantwoording van deze vraag is niet naar de intentie (de doel- en of vraagstelling) van het onderzoek gekeken maar naar de daadwerkelijke verslaglegging. Bij veertien onderzoeken zijn geen vindplaatsen aangetroffen; de rapporten geven hier, zij het in acht gevallen niet erg duidelijk, uitsluitel over. Bij de overige tien onderzoeken is er vier maal sprake van volledige informatie over de archeologische vindplaatsen⁹ en vier maal van onvolledige informatie. In de overige twee gevallen worden de vindplaatsen nog niet beschreven omdat er nog geen sprake is van een afgerond inventariserend veldonderzoek: men geeft het advies eerst proefsleuven te trekken.

3. Resulteert het onderzoek in een rapport met een waardering en, indien voorgeschreven in het PvE, een selectieadvies aan de hand waarvan een beleidsbeslissing genomen kan worden?

Bij veertien rapporten valt er bij gebrek aan vindplaatsen niets te waarderen. In slechts vier van de overige tien rapporten wordt een (onvolledige) waardering van vindplaatsen opgesteld¹⁰. In zes rapporten wordt geen waardering opgesteld, terwijl er wel vindplaatsen zijn aangetoond.

Hierbij valt de vaak verwarrende en afwijkende invulling van de begrippen 'waardering' en 'selectieadvies' op en daarnaast het gebruik van afwijkende terminologie. Een willekeurige greep uit de mogelijkheden. Eén uitvoerder brengt een waardering uit, gevolgd door een selectieadvies dat in het rapport een aanbeveling heet. Een ander geeft bij gebrek aan vindplaatsen een hoge waardering aan het 'prehistorische' landschap, zodat als het ware een nieuwe archeologische verwachting wordt geformuleerd. Een derde geeft een negatieve waardering maar nuanceert dit met de waarschuwing dat een gebied nooit als "archeologie-vrij" beschouwd kan worden. Een vierde formuleert een tussentijdse waardering, gevolgd door een selectieadvies met een aanbeveling voor verder verkennend onderzoek. Een vijfde geeft wel een waardering, maar in plaats van een selectieadvies bevat het rapport een beleidsadvies. Een zesde stelt bij gebrek aan vindplaatsen geen waardering op maar formuleert (opnieuw) een lage verwachting. Een zevende heeft evenmin een waardering opgenomen in het rapport maar 'geeft het door het bedrijf onderzochte terrein vrij'.

Een telkens terugkerend probleem is dat de begrippen 'waarderen' en 'selecteren' niet op vindplaatsen maar op onderzoeksterreinen worden toegepast. Dit vertroebelt de op zich heldere systematiek die de KNA voorstaat.

Een bijkomend probleem op het vlak van de advisering is het vrijwel volledig ontbreken van informatie over (de betreffende eisen in) het PvE. Meer dan driekwart van de rapporten bevat geen of nauwelijks informatie over het PvE (zie vraag 18). Daardoor is niet duidelijk of het rapport naast de door de KNA verplicht voorgeschreven waardering ook een selectieadvies dient te bevatten. In een aantal gevallen is dit in het rapport gemaskeerd door het gebruik van het verwarrende begrip 'aanbeveling'. Slechts in één rapport is duidelijk aangegeven dat de opdrachtgever geen selectieadvies wenste.

⁹ Boarnsterhim, Eersel, Olst, Oss

¹⁰ Boarnsterhim, Eersel, Olst, Oss

4. Zijn de veldactiviteiten uitgevoerd tot op het niveau waarop een beleidsbeslissing gefundeerd genomen kan worden (niet meer en niet minder, niet destructiever dan noodzakelijk)?

Bij zestien projecten zijn de veldactiviteiten uitgevoerd tot op het niveau waarop een beleidsbeslissing gefundeerd genomen kon worden¹¹. Er werden of geen vindplaatsen vastgesteld, of de vindplaatsen werden voldoende gewaardeerd, al dan niet in verbinding met een selectieadvies. Echter in slechts drie van deze projecten werd daarbij nadrukkelijk het principe 'niet destructiever dan noodzakelijk' gehuldigd: sporen in de proefsleuven werden slechts gedeeltelijk gecoupeerd en niet afgewerkt¹².

Bij drie projecten werd het gewenste niveau in het veld bewust niet gehaald. Hier is het onderzoek op 'ouderwetse' manier opgeknipt in deelprojecten. Na het booronderzoek is er eerst gerapporteerd en zijn er aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan.

Bij de overige vijf projecten is de situatie ronduit ernstig. Twee keer is het booronderzoek naar onze inschatting te kleinschalig geweest om een gefundeerde beleidsbeslissing mogelijk te maken. Dit wordt in het rapport niet aangegeven.

Drie keer heeft de opdrachtgever een echte kat in de zak gekocht. Hier zijn wel vindplaatsen aangetroffen maar deze worden niet gewaardeerd. Niettemin wordt twee keer wel een selectieadvies gegeven. In het derde geval wordt géén selectieadvies gegeven maar wordt wel een begeleiding aanbevolen, zonder dat duidelijk is wat hiermee wordt beoogd.

De keuze van de onderzoeksmethode

Het inventariserend veldonderzoek kan ingedeeld worden in drie fasen: a. verkennende fase, b. karterende fase, c. waarderende fase. Ook wanneer deze onderzoeksfasen niet gescheiden worden moet blijken dat deze drie ingrediënten bewust aan- of afwezig zijn, en dat men onderscheidt of een methode voor verkennend, karterend of waarderend onderzoek bedoeld is.

Helaas moet geconcludeerd worden dat de drie mogelijke ingrediënten van een inventariserend veldonderzoek veelal niet duidelijk worden onderkend. Dit komt naar voren in de slordige manier waarop met de KNA-terminologie wordt omgesprongen. Zo is er in één rapport sprake van 'verkennende proefsleuven' terwijl het al een waarderende fase van een inventariserend veldonderzoek betreft. Een ander rapport presenteert het onderzoek als 'verkennend' - het woord wordt in de titel zelfs nadrukkelijk gebruikt - en de toegepaste methode komt daar ook feitelijk mee overeen. Maar er worden conclusies aan verbonden alsof het een volledige kartering zou betreffen. Andersom wordt er ook een onderzoek gepresenteerd als 'karterend' terwijl men voornamelijk bezig is geweest met het vaststellen van de mate van verstoring van het bodemprofiel en daarnaast heeft 'gelet op in het veld zichtbare terreinkenmerken als verhogingen en verkleuringen'. Zaken die juist passen in een verkenning.

Ook de logische samenhang tussen de verschillende ingrediënten van een inventariserend veldonderzoek heeft niet iedereen duidelijk voor ogen. In één geval zijn er volgens het rapport wel verkennende gutsboringen ter bestudering van het bodemprofiel gezet, maar zijn deze niet beschreven en evenmin benut om tot een locatiekeuze voor de proefsleuven te komen. In een ander geval had het project na het verkennende onderzoek rustig afgesloten kunnen worden, maar werd er alsnog een oppervlaktekartering uitgevoerd die archeologisch gezien nooit relevante informatie had kunnen opleveren.

¹¹ Appeltern, Cuijk, Den Haag, Eersel, Gorinchem, Heemskerk, Katwijk, Lage Mierde, Nunhem, Olst, Oss, Tilburg, Westkapelle, Yerseke, Zeewolde, Zuidlaren

¹² Eersel, Olst, Oss

5. Is er sprake van een herkenbaar verkennend onderzoek en zo ja, heeft dit tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze? (Gepaste middelen zijn eenvoudige terreininspectie, geo-archeologisch booronderzoek).

In zeven rapporten zijn er elementen van een verkennend onderzoek te herkennen, maar steeds is dit verkennend onderzoek met het karterend onderzoek verweven en zelden in een aparte fase ondergebracht¹³.

Bij veel onderzoeken wordt de verkenning geheel overgeslagen en wordt er direct en uitsluitend gekarteerd. Vaak lijkt dit gerechtvaardigd, bijvoorbeeld omdat het een onderzoek in een stedelijke context of in een zeer klein onderzoeksgebied betreft, maar de argumentatie, die volgens de KNA weergegeven moet worden, ontbreekt meestal.

Vier maal was deze vraag niet te beantwoorden omdat de eerste fase(n) van het inventariserend veldonderzoek door een andere organisatie waren uitgevoerd.

6. Heeft het verkennend onderzoek, wanneer hiervan sprake is, tot doel kansarme zones uit te sluiten en kansrijke zones te selecteren voor de volgende fasen?

Bij de zeven rapporten waarin verkennend onderzoek herkend kon worden komt de doelstelling zoals hier geformuleerd twee maal expliciet naar voren¹⁴. In de andere vijf gevallen was de doelstelling niet als zodanig geformuleerd. Daarbij was het drie keer gezien de geringe omvang van het onderzoeksgebied ook niet relevant om nog kansarme en kansrijke zones te definiëren. In twee gevallen werden de resultaten van de verkenning niet besproken of niet benut.

7. Is er sprake van een herkenbaar karterend onderzoek en zo ja, heeft dit een systematisch onderzoek op de aanwezigheid van vondsten of sporen tot doel? (N.B.: De kartering moet systematisch zijn en zowel op vondsten als op sporen gericht zijn!).

Vier maal was deze vraag niet te beantwoorden omdat de eerste fase(n) van het inventariserend veldonderzoek door een andere organisatie waren uitgevoerd.

Slechts bij een van de onderzochte rapporten is er geen sprake van een karterend onderzoek. Het betreft een stedelijke context waar een systematische kartering niet mogelijk was. In twee gevallen zijn in een stedelijke context wel boringen gezet, maar deze werden (al dan niet noodgedwongen) niet systematisch verdeeld. Bij één onderzoek werd alleen een oppervlaktekartering uitgevoerd en richtte de kartering zich dus niet op sporen. Bij drie onderzoeken werd systematisch gekarteerd door middel van boringen, maar werd daarnaast geheel zonder systeem (soms tussen het boren door) naar oppervlaktevondsten gekeken.

In de overige dertien gevallen is er systematisch booronderzoek gedaan, al dan niet in combinatie met een systematische oppervlaktekartering¹⁵. Bij het booronderzoek wordt meestal in het midden gelaten of dit óók is gericht op het vinden van sporen. Uiteraard is de tref- en vindkans van sporen gering. Daarom moet in een rapport worden verantwoord of men met boringen kan volstaan voor het vaststellen van de aan- of afwezigheid van sporen. Oppervlaktekarteringen worden meer dan eens zonder opgave van redenen niet uitgevoerd, terwijl deze wel relevante informatie hadden kunnen opleveren.

¹³ Appeltern, Bernheze, Middelburg, Nunhem, Rijswijk, Zeewolde, Zuidlaren

¹⁴ Bernheze, Nunhem

¹⁵ Appeltern, Berkel, Bernheze, Boarnsterhim, Cuijk, Ees, Den Haag, Katwijk, Lage Mierde, Olst, Oostburg, Yerseke, Zuidlaren

Helaas blijft bij het uitvoeren van karterende boringen of het aanleggen van karterende sleuven een wetenschappelijke beredenering van het toegepaste grid (of een verwijzing naar de daar aan ten grondslag liggende publicatie) vrijwel altijd achterwege. Er wordt dan bijvoorbeeld wel systematisch geboord (bijv. elke 50 meter) maar een afweging van de opsporingskans in relatie tot de gespecificeerde verwachting ontbreekt.

8. Is er sprake van een herkenbaar waarderend onderzoek en zo ja, heeft dit tot doel a. de horizontale begrenzing, b. de ligging en c. de omvang van de vindplaatsen vast te stellen? (Gepaste methoden zijn de verdichting van het waarnemingsnet en aanvullende methoden).

Bij 14 van de 24 inventariserende veldonderzoeken zijn er in het geheel geen vindplaatsen aangetroffen, zodat er ook niets te waarden valt. Merkwaaardig genoeg wordt in sommige van de betreffende rapporten toch geprobeerd iets te waarden. Dit blijkt dan om de waardering van een terrein, niet van een vindplaats te gaan. Dikwijls eindigen rapporten met het opnieuw uitspreken van een verwachting (in de trant van: we hebben niets gevonden maar er kan toch wat zitten).

Bij de overige tien rapporten zou er wel een waardering opgesteld moeten worden, maar in zes gevallen is dit bewust of onbewust niet gebeurd. Eén keer vindt men een waardering niet nodig, omdat de vindplaats niet bedreigd wordt. Een ander rapport stopt na de kartering, omdat de waardering voorbehouden zou zijn aan het bevoegd gezag. Een derde rapport is een rapport "oude stijl" met een in stukken geknipt vooronderzoek: na het karteren eerst rapporteren en dan aanbevelen dat er proefsleuven moeten komen omdat de resultaten nog niet voldoende duidelijkheid opleveren. Drie rapporten geven geen duidelijkheid over waarom geen waardering is opgesteld: één onderzoek heeft hoogstens een verkennend karakter, de andere twee zien waardering wel degelijk als doel van het onderzoek, maar waarom het er niet van komt blijft onvermeld. Bij een van deze laatste twee is daardoor de grens tussen inventariserend veldonderzoek en opgraving geheel vervaagd.

Vier rapporten bevatten wel een waardering, waarin uitspraken worden gedaan over de begrenzing, de ligging en de omvang en vooral ook de gaafheid van de vindplaatsen. Ook hier vinden we een rapport "oude stijl": de waardering is niet afgerond, maar er wordt wel een rapport opgesteld waarin vervolgonderzoek wordt aanbevolen om tot een volledige waardering te kunnen komen. Slechts in twee gevallen is een (onvolledige) waardering volgens de KNA opgesteld, waarin ook de belevingswaarde, de zeldzaamheid, de informatiewaarde, de ensemblewaarde en de representativiteit worden beoordeeld¹⁶.

9. Is de onderzoeksmethode zo gekozen, dat de archeologische verwachting (in het rapport van het bureauonderzoek en/of in het PvE) op een correcte wijze getoetst kan worden?

De KNA verlangt dat de keuze van de onderzoeksmethode wordt bepaald door de in het gespecificeerde verwachtingsmodel omschreven indicatoren. In alle rapporten ontbreekt echter de omschrijving van deze indicatoren (zie vraag 20). Bovendien bevat geen van de rapporten een afweging van de betrouwbaarheid van de toegepaste methode bij het aantonen van de veronderstelde kenmerken (zie vraag 12). Weliswaar is aannemelijk dat bij veel van de onderzoeken de gekozen methode tot een gewenst resultaat heeft geleid, maar dit is in de rapporten niet of onvoldoende onderbouwd. De lezer kan niet anders dan vertrouwen op de ervaring van de uitvoerder. Het vormen van een eigen oordeel is niet mogelijk. Dit leidt er toe dat bij alle rapporten het antwoord op vraag 9 niet gegeven kan worden.

¹⁶ Eersel, Oss

10. Is alle informatie, waarop de keuze van de onderzoeksmethode gebaseerd wordt, verantwoord?

Slechts in twee gevallen wordt hier aan voldaan¹⁷. Dit zijn de rapporten waarin allereerst een onderbouwing wordt gegeven voor de manier waarop de onderzoeksmethode is toegepast en waarin men vervolgens ook nog een verantwoordingsniveau dieper gaat door aan te geven waar die keuze op gebaseerd, danwel aan ontleend wordt. Dit kan bijvoorbeeld een onderzoeksverslag zijn waarin de effectiviteit en/of het nut van de methode uiteen wordt gezet.

11. Zijn de veronderstelde kenmerken van de verwachte archeologische vindplaatsen gespecificeerd? Hiertoe behoren a. de diepteligging, b. de omvang, c. de archeologische indicatoren en d. de ruimtelijke verdelingen binnen de vindplaats.

Voor twintig (!) rapporten moest deze vraag zonder meer negatief worden beantwoord. In de overige vier rapporten kan de welwillende lezer een enkel kenmerk van de verwachte vindplaats(en) wel tot op zekere hoogte afleiden¹⁸. Er wordt dan bijvoorbeeld een opmerking gemaakt over de diepte waarop de sporen verwacht worden (bijv. "op de top van het pleistocene zand"). Op basis van de overige gegevens in het rapport kan dan wel worden opgemaakt om welke diepte het concreet gaat. Het wordt echter al snel een puzzel waarbij van de lezer een stevige dosis speurzinnigheid wordt verwacht.

12. Is afgewogen op welke wijze de gekozen onderzoeksstrategie de aan- of afwezigheid van archeologische waarden (de veronderstelde kenmerken) voldoende betrouwbaar kan aantonen? Hierbij moet daadwerkelijk naar voldoende betrouwbaarheid, en niet naar volstrekte eenduidigheid worden gestreefd: er moet waar mogelijk voor de minst destructieve methode worden gekozen.

Voor alle rapporten luidt het antwoord hierop "nee". Slechts twee uitvoerders besteden in hun rapportage enige aandacht aan dit aspect: zij geven aan dat de effectiviteit van de boommethode niet honderd procent is. In een rapport worden daarbij ook argumenten uit de literatuur aangehaald.

In geen enkel rapport is een afweging gemaakt ten opzichte van andere beschikbare methoden. Evenmin worden de veronderstelde indicatoren van de verwachte vindplaatsen genoemd, zodat een zinvolle afweging in relatie tot de vindkans en de trefkans ook in het geheel niet mogelijk is.

Het eindrapport (algemeen)

13. Zijn in het rapport de verschillende onderdelen van het onderzoek (de vraagstelling, de werkwijze, de verkregen informatie, de resultaten) vastgelegd?

Bij tweederde van de rapporten zijn de verschillende onderdelen van het onderzoek duidelijk en gescheiden van elkaar vastgelegd¹⁹. Bij de overige rapporten blijkt steeds de vraagstelling te ontbreken. Bij drie van deze rapporten zijn bovendien de verkregen informatie en de uiteindelijke resultaten door elkaar gepresenteerd en bij een ontbreekt ook nog de beschrijving van de werkwijze.

¹⁷ Bernheze, Olst

¹⁸ Middelburg, Olst, Rijswijk, Zeewolde

¹⁹ Berkel, Bernheze, Boarnsterhim, Eersel, Gorinchem, Heemskerk, Lage Mierde, Nunhem, Olst, Oss, Rijswijk, Tilburg, Westkapelle, Yerseke, Zeewolde, Zuidlaren, Zwijndrecht

14. Bevat het rapport de vermelding van alle gebruikte bronnen?

De helft van de rapporten bevat verwijzingen naar alle bronnen die gebruikt zijn²⁰. In enkele van deze gevallen is onzeker of wel of niet gebruik is gemaakt van gegevens uit Archis.

Bij de twaalf rapporten waarin niet alle bronnen genoemd worden betreft het meer dan eens verwijzingen naar geologische en bodemkundige kaarten. De uitgever en het jaar van uitgave van modern kaartmateriaal blijft dan onvermeld, terwijl historisch kaartmateriaal wel volledig wordt omschreven. Een enkele keer wordt in de tekst gerefereerd aan een vooronderzoek, terwijl de rapporten van dit vooronderzoek ontbreken in de literatuurlijst en/of de voetnoten. Eén van de rapporten volstaat ermee te vermelden dat de Koninklijke Bibliotheek en de Universiteitsbibliotheek Leiden zijn bezocht, zonder verder te specificeren wat daar dan werd ingezien.

15. Bevat het rapport de onderbouwing van de archeologische verwachting?

Bij vraag 1 is al naar voren gekomen hoe slecht het is gesteld met het hanteren van een verwachting. In de vijf rapporten waarin een (onvolledige) gespecificeerde verwachting wordt gegeven (zie vraag 20) is maar twee keer de onderbouwing in voldoende mate opgenomen²¹.

In de overige negentien rapporten zijn dikwijls uitvoerig de resultaten van het bureauonderzoek weergegeven, zonder dat dit in een samenhangend geformuleerde, gespecificeerde verwachting uitmondt.

16. Is het eindrapport voorzien van een ISBN-nummer?

Slechts zes rapporten hebben een ISBN nummer²². Vijf organisaties hebben er voor gekozen een ISSN nummer aan te vragen. Daarmee wordt in feite hetzelfde doel bereikt, namelijk een externe registratie waarmee rapporten ontsloten worden. In de KNA 2.2 is de tekst op dit punt dan ook aangepast, de keuze voor zowel ISBN als ISSN wordt daarin toegestaan.

Gezien de enorme hoeveelheid rapporten over archeologisch onderzoek die de komende jaren te verwachten valt, is het gebruik van ISBN- of ISSN-nummers essentieel. Binnen een organisatie zal een bepaald rapport wellicht nog wel terug te vinden zijn. Hoewel: bij de voorbereidingen voor dit onderzoek bleek dat alleen al de vraag naar een lijst van geproduceerde rapporten bij sommige organisaties op grote problemen stuitte omdat men zelfs geen interne registratie bijhield.

De berg van niet of moeilijk toegankelijke, grijze literatuur geeft blijk van een miskennis van het wetenschappelijke belang van de rapporten.

Dit besef is duidelijk nog niet doorgedrongen, aangezien ruim de helft van de organisaties hun door ons onderzochte rapport niet extern heeft laten registreren.

²⁰ Appeltern, Berkel, Cuijk, Eersel, Ees, Heemskerk, Middelburg, Nunhem, Olst, Oss, Westkapelle, Yerseke

²¹ Middelburg, Olst

²² Cuijk, Eersel, Heemskerk, Olst, Oostburg, Yerseke

Administratieve gegevens

17. Bevat het rapport administratieve gegevens, bestaande uit: a. de datum, b. de opdrachtgever, c. de uitvoerder (het bedrijf of de instantie), d. het bevoegd gezag (gemeente, provincie of rijk), e. het landelijk registratienummer, f. de locatie van het onderzoeksgebied (gemeente, plaats, toponiem, minimaal 4 x/y coördinaten), g. de periode waarin het onderzoek daadwerkelijk is uitgevoerd, h. de (digitale) kaart van het onderzoeksgebied en i. het beheer en de plaats van de documentatie.

Geen enkel rapport bevat alle administratieve gegevens zoals die in de KNA zijn voorgeschreven. Dit mag opmerkelijk heten, omdat de administratieve gegevens dermate basaal zijn dat men er van uit mag gaan dat ze in principe bij de opsteller van het rapport bekend zijn. Het lijkt hier vooral te gaan om een collectieve achteloosheid: er wordt aan voorbij gegaan dat gegevens die op het moment van het inventariserend veldonderzoek simpel vast te leggen zijn bij een vervolgonderzoek in een later stadium - waarvoor een inventariserend veldonderzoek toch feitelijk bedoeld is - veel extra onderzoekstijd kunnen kosten.

Daarbij moet wel worden opgemerkt dat niet alle lacunes even zorgwekkend zijn. Praktisch alle rapporten zijn voorzien van een datum (al is dat in drie gevallen alleen het jaartal), en vermelden de opdrachtgever en de uitvoerder. In de twee rapporten waarbij dit niet het geval bleek was daar een duidelijke oorzaak voor. Maar een belangrijk gegeven als de periode waarin het onderzoek is uitgevoerd ontbreekt in vier rapporten.

Slechts een derde van de rapporten vermeldt het bevoegd gezag. Gezien de problemen die er zeker gedurende de eerste jaren van het interimbeleid rond deze term zijn ontstaan is dat echter niet verwonderlijk. Ook het ontbreken van sommige andere administratieve gegevens kan te wijten zijn aan onvolkomenheden dan wel onduidelijkheden in het bestel. Zo mist in de meerderheid (zeventien) van de rapporten het Archisnummer, waarschijnlijk vanwege de omstandigheid dat Archis II in de onderzoeksperiode nog niet optimaal functioneerde. En de bestaande onduidelijkheid over de mogelijkheid om documentatie te deponeren kan verklaren waarom in negentien gevallen niet wordt aangegeven waar en door wie de documentatie beheerd wordt.

Wat meer verbazing wekt is dat slechts in twee (!) gevallen de locatie van het onderzoeksgebied volledig is weergegeven: gemeente, plaats, toponiem en 4 x/y-coördinaten²³. De trits 'gemeente, plaats, toponiem, 4 x/y-coördinaten' is een standaardbegrip dat in alle processen in de KNA, tot aan deponering toe, gehanteerd wordt. Men zou dus eigenlijk verwachten dat de vermelding daarvan feitelijk 'automatisch' verloopt. Zeven organisaties noemen helemaal geen coördinaten, het wordt aan de lezer overgelaten deze eventueel uit de kaartafbeeldingen af te leiden. Het overgrote merendeel van de organisaties volstaat met het geven van 2 x/y-coördinaten. Op zich zal dit lang niet altijd tot problemen leiden, zeker als er verder voldoende gegevens aanwezig zijn, doordat bijvoorbeeld op de kaart duidelijk is aangegeven wat de begrenzing van het onderzoeksgebied is, of doordat de individuele boringen zijn ingemeten. Er zijn echter ook rapporten waar de overige plaatsaanduidingen dermate grof zijn dat niet of heel lastig te achterhalen valt waar het onderzoek nu eigenlijk precies heeft plaatsgevonden. Dat geldt in ieder geval voor drie rapporten die alleen een centrumcoördinaat vermelden en op de kaart van het onderzoeksgebied de begrenzing van het onderzoek niet aangegeven. Juist voor een inventariserend veldonderzoek moet dit gezien worden als een grove tekortkoming: een precieze locatiebepaling speelt een belangrijke rol bij de opzet en de omvang van een eventueel vervolgonderzoek.

²³ Cuijk, Lage Mierde

Beschrijving van de onderzoeksopdracht

18. Bevat het rapport een verwijzing naar het PvE?

De KNA schrijft voor een inventariserend veldonderzoek – net als voor ‘vergunningplichtig’ onderzoek – een programma van eisen voor. Deze bepaling is volstrekt nog niet ingeburgerd. Slechts in drie rapporten wordt een PvE genoemd en ook bijgevoegd²⁴. Eén keer wordt naar een zelf opgesteld plan van aanpak verwezen²⁵ en één keer wordt wel aan een PvE gerefereerd maar is niet aangegeven waar dat gevonden kan worden²⁶. Uit de rest van de rapporten blijkt niet dat voor het inventariserend veldonderzoek een PvE was opgesteld. Voor een deel valt dit wellicht te verklaren doordat sommige onderzoeken al gestart waren vóór het gebruik van PvE's verplicht werd. Daar staat echter tegenover dat juist enkele organisaties die pretenderen volgens de KNA te werken ook in hun meest recente rapporten (2004, zie inleiding) geen gebruik maken van een PvE.

19. Bevat het rapport de vraagstelling met betrekking tot het onderzoeksgebied?

De KNA vermeldt dat de vraagstelling van het onderzoek opgenomen dient te worden in het eindrapport. Daarbij dient de senior archeoloog te controleren of de waardering die is uitgevoerd in het kader van het inventariserend veldonderzoek, daadwerkelijk een antwoord geeft op de gehanteerde vraagstelling.

Gezien het belang van de vraagstelling voor de correcte uitvoering van een inventariserend veldonderzoek is het teleurstellend te moeten constateren dat slechts éénderde van de rapporten een vraagstelling bevat die toegespitst is op het betreffende onderzoeksgebied²⁷. In twee van de rapporten met een specifieke vraagstelling kan deze direct gerelateerd worden aan het PvE. In slechts één geval past de vraagstelling in een groter onderzoeksprogramma²⁸.

In de andere rapporten ontbreekt een specifieke vraagstelling of wordt voor de uitvoering van het onderzoek een algemene doelstelling gehanteerd die meestal neerkomt op ‘het lokaliseren, dateren en waarderen van eventuele vindplaatsen’.

20. Bevat het rapport het gespecificeerde archeologische verwachtingsmodel? (De specificatie van de verwachting moet omvatten: a. datering, b. complextype, c. omvang, d. diepteligging, e. locatie, f. uiterlijke kenmerken [type indicatoren] en g. mogelijke verstoringen [ook: postdepositionele processen].)

Uit de antwoorden op vraag 1 bleek al dat slechts negen keer het inventariserend veldonderzoek gestart is met de bedoeling om een gespecificeerd verwachtingsmodel aan te vullen of te toetsen. Stellen we nu vervolgens de vraag of er ook werkelijk sprake is van een “gespecificeerd” model – zoals door de KNA wordt voorgeschreven – dan blijkt dit slechts bij vijf rapporten het geval te zijn²⁹. En zelfs bij deze vijf is de specificatie niet compleet: in geen enkel rapport worden de type indicatoren per vindplaats benoemd.

Met name deze indicatoren zouden bepalend moeten zijn voor de keuze van de onderzoeksmethode.

²⁴ Gorinchem, Westkapelle, Yerseke

²⁵ Oostburg

²⁶ Oss

²⁷ Bernheze, Cuijk, Eersel, Gorinchem, Olst, Oss, Tilburg, Westkapelle, Yerseke

²⁸ Eersel

²⁹ Cuijk, Middelburg, Nunhem, Olst, Oss

21. Bevat het rapport de doelen en de wensen van de opdrachtgever?

In de rapporten wordt slechts zeer beperkt melding gemaakt van het doel en de wensen van de opdrachtgever bij het laten uitvoeren van het archeologisch onderzoek. Slechts vier rapporten maken melding van één van deze twee aspecten³⁰.

Het doel en de wensen van de opdrachtgever kunnen in belangrijk mate de opzet, het karakter en de uitvoering van het onderzoek bepalen. Voor de lezers en gebruikers van de rapporten is deze achtergrondinformatie niet onbelangrijk en vaak zelfs noodzakelijk om de resultaten en de conclusies van het onderzoek in het juiste perspectief te kunnen plaatsen.

Werkwijze

22. Bevat het rapport een beschrijving en onderbouwing van de gekozen onderzoeksmethode?

Bij de beantwoording van deze vraag is een splitsing gemaakt:

22a. Bevat het rapport een beschrijving van de gekozen onderzoeksmethode?

In negentien rapporten worden alle toegepaste methoden beschreven³¹. Vaak wordt dit echter maar zeer summier gedaan. Zo wordt bij booronderzoek lang niet altijd duidelijk wat de boordichtheid en de boordiameter was, waardoor lacunes in een boorgrid worden veroorzaakt, hoe het veldwerkteam was samengesteld en wie verantwoordelijk was voor de interpretaties.

Bij oppervlaktekarteringen blijft de waarnemingsdichtheid (hoe ver heeft men uit elkaar gelopen) nogal eens onduidelijk. Ook de vondstzichtbaarheid, het aantal afgezochte ha per dag en het seizoen worden vaak niet vermeld. Is er zomaar 'tussen het boren door' gekeken of is er speciaal tijd voor uitgetrokken? Was het beperkt tot een slootkant- of molshopen-kartering?

Bij proefsleuven wordt zelden aangegeven hoe de grootte van het onderzochte oppervlak zich verhoudt tot die van het gehele onderzoeksgebied. Ook de locatiekeuze wordt zelden onderbouwd.

In vijf rapporten ontbreekt de beschrijving van één van de toegepaste methoden in het geheel; dit betreft steeds oppervlaktekarteringen.

22b. Bevat het rapport een onderbouwing van de gekozen onderzoeksmethode?

In slechts één geval wordt een afdoende onderbouwing van de gekozen onderzoeksmethode gegeven: deze is voorgeschreven in het PvE³². Niettemin moet ook dan vanzelfsprekend een inschatting van de betrouwbaarheid van deze methode in het rapport gegeven worden (zie vraag 12), zodat de juistheid van de al eerder gemaakte keuze alsnog kan worden vastgesteld.

In slechts drie gevallen wordt er een, gedeeltelijke, onderbouwing van een onderzoeksmethode gegeven³³. In twintig rapporten ontbreekt de onderbouwing volledig!

Soms zijn de onderzoekers zelf al gaande het onderzoek tot de conclusie gekomen dat ze wellicht de verkeerde methode hebben gekozen, en dat ze dus beter over de onderbouwing hadden moeten nadenken. Zo is er in één geval direct gekozen voor (relatief dure) proefsleuven waarna bleek dat een groot deel van het terrein verstoord was. Omdat die verstoringen vooraf in te schatten waren (bomenaanplant) had men beter eerst voor booronderzoek kunnen kiezen om de verstoringsgraad te bepalen.

³⁰ Cuijk, Den Haag, Heemskerk, Olst

³¹ Berkel, Boarnsterhim, Cuijk, Den Haag, Eersel, Ees, Gorinchem, Heemskerk, Katwijk, Lage Mierde, Nunhem, Olst, Oss, Rijswijk, Tilburg, Yerseke, Zeewolde, Zuidlaren, Zwijndrecht

³² Oss

³³ Appeltern, Bernheze, Yerseke

23. Bevat het rapport een nauwkeurige omschrijving van de vondstzichtbaarheid bij oppervlaktekarteringen? (Nauwkeurig is volgens de KNA een onderscheid in: goed, matig of slecht).

Oppervlaktekartering omvat het belopen van akkers, inspecteren van molshopen, geschoonde slootkanten en andere bodemontsluitingen. Voor oppervlaktekartering mag gekozen worden als aannemelijk gemaakt is dat verwachte vondsten of sporen zich aan of nabij de oppervlakte bevinden en zichtbaar zijn op het moment dat het onderzoek uitgevoerd wordt. Er wordt gewerkt vanuit een verwachtingsmodel (steekproef met voorkennis). De KNA schrijft voor dat indien de vondstzichtbaarheid bij aankomst in het onderzoeksgebied slechter is dan verwacht en aangenomen mag worden dat het onderzoek geen betrouwbare resultaten zal opleveren, er overleg met de opdrachtgever en eventueel het bevoegd gezag dient plaats te vinden.

Bij de elf onderzoeken waarbij sprake was van een oppervlaktekartering werd vier maal een omschrijving van de vondstzichtbaarheid voor alle relevante terreindelen gegeven³⁴. Twee maal gebeurde dit niet consequent voor alle onderzochte delen van het terrein. De overige vijf van de elf rapporten bevatten geen enkele mededeling over de zichtbaarheid.

24. Bevat het rapport de dichtheid van het waarnemingsgrid? (Per onderzoeksmethode!).

Voor proefsleuven wordt in het algemeen wel de ligging, lengte en breedte van de sleuven aangegeven. Enige gunstige uitzonderingen daargelaten – het betreft steeds bedrijven of instituten die voortkomen uit een wetenschappelijke omgeving – is het minder gebruikelijk om aan te geven hoe groot het onderzochte gebied is ten opzichte van het totale onderzoeksgebied. Het werken met een systematisch grid van proefsleuven kwam in de bekeken rapporten feitelijk niet voor.

Bij booronderzoek kan het boorgrid meestal wel uit de afbeeldingen afgeleid worden. Vaak, maar lang niet altijd, wordt de dichtheid van het grid (dichtheid = aantal boringen / ha) ook aangegeven in de tekst. Dit is belangrijke informatie, de afstand tussen de boringen moet immers passen bij de afmetingen van de verwachte vindplaats of structuren. Bij één van de negatieve uitzonderingen wordt bijvoorbeeld gesproken over 'twaalf regelmatig verdeelde boringen'. Dit soort wollig taalgebruik dient vermeden te worden. Eén boring per hectare is bij wijze van spreken ook regelmatig, maar kan in archeologische zin nooit voldoen aan de eisen van een volwaardige kartering.

In een ander geval werd de ligging van de boringen tot op millimeters nauwkeurig aangegeven en werd er zelfs een percentage van het totale onderzochte oppervlak genoemd. De onderlinge afstanden tussen boringen en raaien werden daarentegen niet in de tekst beschreven.

Ook komt het voor dat men helemaal geen grid toepast, bijvoorbeeld in zeer kleine onderzoeksgebieden, op locaties waar de oppervlakteomstandigheden een regelmatig grid belemmeren, of bij gecombineerd archeologisch-milieutechnisch onderzoek. In die gevallen wordt er in enkele raaien geboord of wordt de locatie van boringen door milieukundige vraagstellingen bepaald. Een specifieke uitleg van dergelijke boorstrategieën, en daarmee verbonden beperkingen aan de conclusies, blijft nogal eens achterwege.

Bij oppervlaktekarteringen kan deze vraag opgevat worden als informatie over de breedte van de belopen banen. Zoals al eerder geconstateerd blijft deze (essentiële) informatie vaak achterwege. Vaak is het zelfs niet te achterhalen of er werkelijk een systematische oppervlaktekartering is uitgevoerd, of dat men alleen heeft opgeraapt wat toevallig voor de voeten kwam.

³⁴ Berkel, Nunhem, Yerseke, Zeewolde

25. Bevat het rapport bij geofysisch onderzoek een specificatie van de gebruikte apparatuur en software?

Niet van toepassing.

26. Bevat het rapport bij geofysisch onderzoek een opgave van de gebruikte instellingen van de apparatuur?

Bij weerstandsmeting: a. spanning, b. voltage, c. configuratie, d. elektrodeafstand.

Bij magnetometing: a. sensorafstand, b. gevoeligheid.

Bij EM 30 serie: horizontaal/verticaal, in fase/kwadratuur, spoelafstand.

Bij grondradar: a. frequentie, b. afstand tussen de antennes, c. time window.

Niet van toepassing.

27. Bevat het rapport bij geofysisch onderzoek een beschrijving van de op de data uitgevoerde bewerkingen?

Niet van toepassing.

In de onderzochte rapporten werd geen enkele keer geofysisch onderzoek toegepast. Dit type onderzoek wordt slechts in specifieke gevallen – bijvoorbeeld waar stenen fundamenteën verondersteld worden – gebruikt. Het aantal aanbieders was en is klein. De technieken zijn nog steeds in ontwikkeling, maar hebben in Nederland nog geen groot-scheepse toepassing gevonden in het kader van het inventariserend veldonderzoek.

Resultaten

28. Bevat het rapport bij oppervlaktekartering of booronderzoek een kaart of kaarten met de verspreiding van vondsten of indicatoren?

Zestien (!) van de 24 inventariserende veldonderzoeken die in dit onderzoek zijn betrokken hebben zo weinig vondsten (geen of enkele) opgeleverd, dat deze vraag niet van toepassing was. Van de overige acht onderzoeken die wel meerdere vondsten hebben opgeleverd, bevatten slechts vier rapporten een verspreidingskaart van alle vondsten³⁵. In een daarvan is alleen het aantal in de boringen aangetroffen scherven weergegeven, er is geen onderscheid in perioden gemaakt. Deze cumulatieve weergave geeft geen inzicht in de eventuele verschillen in de verspreiding van de indicatoren uit de afzonderlijke perioden.

Drie keer ontbreekt de verspreidingskaart zonder opgaaf van reden. Hierbij valt een rapport op doordat men zowel een kaart met boorlocaties heeft opgenomen, een kaart met de dikte van het esdek op de boorlocaties, een kaart met de verstoorde en onverstoorde profielen, maar geen kaart met de vondsten. Een ander rapport uit deze serie van drie valt op door het feit dat men geen verspreidingskaart van de vondsten uit de boringen weergeeft, maar wel een 'verspreidingskaart' van de vondsten van de oppervlaktekartering. Het opvallende hieraan is dat deze laatste verspreidingskaart geen verspreiding van de aanwezigheid van de vondsten op het gehele oppervlak weergeeft. Men heeft namelijk niet het gehele oppervlak belopen, maar slechts rond de boorpunten gekeken of er zich ook vondsten aan het oppervlak bevonden. De kaart geeft dus inzicht in waar zich rond de boorpunten de meeste vondsten bevonden, maar niet meer dan dat.

Het achtste rapport bevat wel een verspreidingskaart met daarop de enige vondst die bij het booronderzoek is aangetroffen, maar van de veertien vondsten die bij de oppervlakte-

³⁵ Boarnsterhim, Lage Mierde, Middelburg, Olst

kartering zijn aangetroffen is de ruimtelijke verspreiding achterwege gelaten.

29. Bevat het rapport bij booronderzoek, voor zover archeologische indicatoren aanwezig zijn, de lithologische profielen met een interpretatie?

Vaak zijn de lithologische profielen volledig opgenomen in de vorm van afbeeldingen, soms alleen in de vorm van beschrijvingen. Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat lang niet altijd van gestandaardiseerde beschrijvingen (NEN-normen) gebruik wordt gemaakt. Menig uitvoerder hanteert eigen beschrijvingen, soms zelfs met behulp van afkortingen waarvan de betekenis niet in het rapport is terug te vinden.

Veertien keer was deze vraag niet van toepassing door het geheel ontbreken van archeologische indicatoren. Niettemin stond in een van die veertien rapporten toch een lithologische beschrijving en interpretatie van alle boringen.

Zeven rapporten bevatten de vereiste profielen met een interpretatie³⁶.

In twee rapporten ontbreken de profielen en de interpretaties en een rapport is op dit punt onvolledig. In dit onvolledige rapport zijn wel van alle boringen de lithologische profielen opgenomen, maar is niet systematisch van alle boringen met indicatoren een interpretatie opgenomen. Het wordt niet duidelijk waarom er slechts van een gedeelte een interpretatie is opgenomen en waar de keuze op is gebaseerd.

30. Bevat het rapport bij geofysisch onderzoek een weergave van de ruwe data van de metingen? Is daarbij de range (minimum en maximum) van de gemeten waarden duidelijk en in de juiste eenheden aangegeven?

Niet van toepassing.

31. Bevat het rapport een catalogus van de gedateerde vindplaatsen en vondsten?

Bij dertien rapporten is een dergelijke catalogus niet van toepassing door de afwezigheid van indicatoren of doordat de vondsten zich onvoldoende lieten dateren of karakteriseren als vindplaatsen. Van de elf onderzoeken waarbij wel een catalogus had moeten worden opgenomen in de rapportage is dit slechts bij drie daadwerkelijk gebeurd³⁷. Vijf maal is het gedeeltelijk gebeurd, dat wil zeggen dat het rapport wel een catalogus van de vondsten bevat, maar geen catalogus van de gedateerde vindplaatsen terwijl in de tekst wel gedateerde vindplaatsen worden onderscheiden.

32. Bevat het rapport beschrijvingen van de vindplaatsen, zowel in de vorm van tekst als in de vorm van een kaart of kaarten, bestaande uit: a. de locatie, b. het complextype, c. de datering en d. de diepteligging?

Van de tien projecten waarop deze vraag van toepassing is, doordat men bij het onderzoek daadwerkelijk vindplaatsen heeft aangetroffen, voldeden er slechts drie in de rapportage hieraan³⁸. In even zoveel rapporten werd er noch in de tekst een beschrijving gegeven noch voorzien in een kaart, terwijl bij sommige van de betreffende projecten wel veel materiaal was aangetroffen en er dus zeker vindplaatsen beschreven hadden kunnen en dus hadden moeten worden.

De overige vier rapporten scoren 'gedeeltelijk'. Dat houdt in dat de vindplaatsen selectief

³⁶ Bernheze, Boarnsterhim, Cuijk, Katwijk, Middelburg, Oostburg, Zwijndrecht

³⁷ Boarnsterhim, Eersel, Gorinchem

³⁸ Boarnsterhim, Eersel, Zwijndrecht

zijn beschreven, bijvoorbeeld van een deel van het onderzoeksgebied, of dat niet alle aspecten in de beschrijving zijn meegenomen.

Waarderingscriteria

33. Zijn de vindplaatsen gewaardeerd op basis van de belevingsaspecten (schoonheid, herinneringswaarde), met gebruikmaking van de in de KNA genoemde parameters?

zie vraag 35

34. Zijn de vindplaatsen gewaardeerd op basis van de fysieke criteria (gaafheid, conservering), met gebruikmaking van de in de KNA genoemde parameters en puntenverdeling?

zie vraag 35

35. Zijn de vindplaatsen gewaardeerd op basis van de inhoudelijke criteria (zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde, representativiteit), met gebruikmaking van de in de KNA genoemde parameters en puntenverdeling?

Gezien de samenhang van de vragen 33 t/m 35 worden de betreffende uitkomsten hierna gezamenlijk behandeld. Volgens de KNA dient het rapport van een inventariserend veldonderzoek een waardering van de aangetroffen vindplaatsen te bevatten. Daarbij wordt er gekeken welke waardestellende elementen op de vindplaatsen aanwezig zijn en wat de kwaliteit daarvan is. Het proces van waarderen vindt plaats in een aantal stappen op basis van belevingsaspecten, fysieke en inhoudelijke criteria. Daarbij worden telkens vaste parameters gebruikt.

Bij veertien rapporten is een waardering niet van toepassing omdat er tijdens het onderzoek geen vindplaatsen werden aangetroffen, dan wel dat de locatie volledig was verstoord. Wel werd bij één van deze projecten het onderzoeksterrein als geheel gewaardeerd. En ondanks het ontbreken van archeologische vindplaatsen komt er vreemd genoeg toch een hoge waardering uit voor de inhoudelijke kwaliteit van het 'prehistorische landschap'.

In de categorie 'succesvol onderzoek' werd er slechts vier keer een (zeer) gedeeltelijke waardering uitgevoerd³⁹. In geen van deze gevallen wordt er een waardering op basis van belevingsaspecten uitgevoerd.

In de resterende zes projecten waar wel archeologische vindplaatsen werden aangetroffen, werd geen enkele waardering uitgevoerd. In één geval is de verklaring te zoeken in het feit dat het slechts om een karterend onderzoek ging en het inventariserend veldonderzoek in principe niet was voltooid. In een ander rapport worden wel 'conclusies' geformuleerd maar worden vervolgens in opdracht van het bevoegd gezag geen 'aanbevelingen' gedaan. Het is echter niet helemaal duidelijk of dit de reden is waarom er ook geen waardering is uitgevoerd.

Bij drie projecten waarbij geen waardering werd uitgevoerd, wordt dit belangrijke aspect vreemd genoeg wel als aandachtspunt in de inleiding van het rapport genoemd. Eén van deze rapporten vermeldt bovendien het begrip 'waarderend onderzoek' ook in de titel! Ten slotte is er nog één rapport waarin nergens sprake is van "waardering", noch als intentie, noch in de uitwerking.

³⁹ Boarnsterhim, Eersel, Olst, Oss

Selectieadvies

36. Zijn in het selectieadvies de keuzes nader gemotiveerd op archeologische gronden (a. de redengevende omschrijving bij een advies tot behoud, b. de probleem- en doelstelling bij een advies tot opgraven)?

Het uitgangspunt van de KNA is duidelijk: een inventariserend veldonderzoek heeft altijd een (gemotiveerde) waardestelling, die onlosmakelijk bij het rapport hoort. Daarnaast kan een advies uitgebracht worden, maar dat is facultatief. Het PvE kan daar om vragen, maar het hoeft niet. Een advies is simpelweg een raadgeving over wat te doen en in welke mate: beschermen/inpassen, opgraven, in enkele specifieke uitzonderingsgevallen wellicht begeleiden, soms ook geen verdere actie.

Het selectieadvies is bedoeld voor de betrokken overheid die daarmee een beleidsbeslissing (meestal een selectiebesluit) kan nemen. Dit betekent dus ook, dat de veldactiviteiten uitgevoerd dienen te zijn tot het niveau waarop die beslissing gefundeerd genomen kan worden.

In het selectieadvies moeten de gemaakte keuzes gemotiveerd worden. Dit houdt in dat bij een advies tot behoud een redengevende omschrijving wordt gegeven en bij een advies tot opgraven de probleem- en doelstelling van het geadviseerde onderzoek. Minstens zo belangrijk is de archeologische beredenering bij een negatief selectieadvies.

Bij veertien onderzoeken zijn er geen vindplaatsen aangetoond: er valt niets te selecteren. Wel worden er in meerdere rapporten adviezen voor vervolgacties uitgesproken (er zou immers toch iets kunnen zitten...).

Bij de tien onderzoeken waar wel vindplaatsen zijn aangetroffen worden vijf keer selecties (nog) uit de weg gegaan door vervolgacties als begeleiding of proefsleuven te adviseren. In deze vijf gevallen is er geen waardering opgesteld.

Vijf keer is er sprake van een advies dat als selectieadvies kan worden beschouwd. Drie keer is dit met een waardering geheel of gedeeltelijk onderbouwd⁴⁰ en één keer wel op archeologische gronden gebaseerd maar zonder dat er een waardering is opgesteld. Eén keer ontbreekt de onderbouwing van het selectieadvies volledig.

37. Is aangegeven of in het selectieadvies rekening is gehouden met het vastgestelde archeologische beleid van de relevante overheden?

De KNA schrijft voor dat er bij een selectieadvies rekening gehouden dient te worden met het vastgestelde archeologische beleid (bijvoorbeeld gestelde prioriteiten) van de betrokken overheid en van de andere overheden (hoger of lager) in het betreffende gebied. Slechts één keer is in het selectieadvies rekening gehouden met archeologisch beleid, zonder twijfel omdat dit advies door de beleidsmakende overheid zelf is opgesteld⁴¹. In de overige selectieadviezen wordt op geen enkele wijze naar beleid verwezen.

38. Zijn bij het selectieadvies niet-archeologische beleidskeuzes of -prioriteiten buiten beschouwing gelaten?

In één geval constateren we dat de uitvoerder zich bij het geven van een advies op een hellend vlak bevond: in het selectieadvies is rekening gehouden met zowel behoud als opgraven. Eigenlijk is daarmee al impliciet rekening gehouden met het feit dat behoud in situ niet mogelijk zal zijn en is aangesloten bij de belangen van de opdrachtgever, die zijn ontwikkelingsplan met zo weinig mogelijk oponthoud wil voortzetten. De overige vier

⁴⁰ Eersel, Olst, Oss

⁴¹ Olst

selectieadviezen lijken niet-archeologische beleidskeuzes buiten beschouwing te laten⁴².

39. Is de kwaliteit van de illustraties voldoende? (Let op: a. schaal, b. noordpijl, c. coördinaten, d. ondergrond, e. symbool- en kleurgebruik, f. vermelding tekenaar).

Bij de meerderheid van de rapporten is de kwaliteit van de illustraties voldoende, al ontbreekt er bijna altijd wel iets⁴³. Zo mist een aantal keren de vermelding van de tekenaar, of worden er geen noordpijl en/of coördinaten aangegeven.

In zeven gevallen (dat is ruim een kwart van het totaal) is het kaartmateriaal onvoldoende: in twee rapporten zijn de kaarten dermate summier dat (door het tevens ontbreken van vier x/y coördinaten) de onderzoekslocatie niet terug te vinden is.

⁴² Olst, Oostburg, Oss, Zwijndrecht

⁴³ Berkel, Bernheze, Boarnsterhim, Cuijk, Den Haag, Eersel, Ees, Gorinchem, Heemskerk, Lage Mierde, Nunhem, Oss, Rijswijk, Tilburg, Westkapelle, Yerseke, Zeewolde

Bijlage 3: de beoordeelde rapporten

APPELTERN: Pleijter, M., H.R.J. Vroon en R.P. Exaltus. Bodemkundig archeologisch onderzoek Blauwe Sluis. Een verkennend bodemkundig-archeologisch onderzoek op een huisperceel gelegen aan de Sluissestraat 18 in Appeltern. *Alterra-Rapport 731*, Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, 2003, ISSN 1566-7197.

BERKEL: Suijlekom, J. van, en N. Krekelbergh. Tilburg, Overhoeken - Enschootsebaan. Archeologisch vooronderzoek. *Bilanrapport 2004/23*, Tilburg, Bilan, 2004, ISSN 1572-3194.

BERNHEZE: Oudhof, J.W.M. Vijf Archeologische Quickscans te Bernheze; Locaties De Hoef II, Retsel, Heilaren-Noord, Zwarte Molen, Bergakkers II. Bunschoten, Vestigia Archeologie & cultuurhistorie, 2001.

BOARNSTERHIM: Veenstra, H.W. Staandemast Route Grou-N31 (Varianten omleiding Wergea-West). Gemeente Boarnsterhim. Een inventariserend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 999*, Amsterdam, RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2004, ISSN 0925-6229.

CUIJK: Blom, E. en W. Simons. Inventariserend Veldonderzoek aan de Jan van Cuijkstraat te Cuijk. *ADC Rapport 235*, Amersfoort, ADC, 2004, ISBN 90-5874-22-45.

DEN HAAG: Waasdorp, J.A. Bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek (boringen). Tramperron Jaap Edenweg. Gemeente Den Haag. Den Haag, Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer, 2004.

EERSEL: Hiddink, H. Inventariserend veldonderzoek in het plan Eersel-De Mortel. *Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 12*, Amsterdam, Archeologisch Instituut Vrije Universiteit, 2003, ISBN 90-803032-0-8.

EES: Tulp, C. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek op het Toekomstige Pitch & Putt Golfbaan te Ees. *Steekproef 2004-3/21*, Zuidhorn, De Steekproef, 2004.

GORINCHEM: Berg, G.T.C. van den, en P.M. Floore. Aanvullend archeologisch onderzoek (AAO) project wlz+ Vroedschapsstraat gemeente Gorinchem. *Hollandia reeks 21*, Zaandijk, Hollandia cultuurhistorisch onderzoek & archeologie, 2003, ISSN 1572-3151.

HEEMSKERK: Lange, S. Inventariserend Veldonderzoek op het noordoostelijke deel van het perceel 'Het Molenkamp'. Assumburg-Oud Haerlem, gemeente Heemskerk. *AAC-Publicaties 16*, Amsterdam, AAC, 2003, ISBN 90-77010-14-9, ISSN 1569-1411.

KATWIJK: Huizer, J. en D.D.F. Plasmeijer. Inventariserend Veldonderzoek Camping Noordduinen te Katwijk. Dordrecht, Synthebra Archeologie bv, 2004.

LAGE MIERDE: Soetens, L. Archeologisch onderzoek Lage Mierde. Inventariserend veldonderzoek 2004. Assen, Grontmij Advies & Techniek bv Vestiging Drenthe, 2004.

MIDDELBURG: Visser, J.M. en H.J. Boschloo. Rapport Archeologisch Bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek [in de vorm van boringen]. Plangebied Singelweg te Sint Laurens. Gemeente Middelburg. 's-Heerenhoek, Sagro Milieu Advies Zeeland B.V., 2004.

NUNHEM: Fèber, D. la, en M. Marinelli. Inventariserend archeologisch onderzoek aan de Kerkstraat te Nunhem. Heerenveen, Oranjewoud, 2004.

OLST: Schut, P.A.C. en B.J. Groenewoudt. Olst, Weseperenk. Een Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) naar resten van ijzerproductie en bewoningssporen uit de Romeinse Tijd. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg 105*, Amersfoort, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, 2003, ISBN 90-5799-046-6.

OOSTBURG: Ras, J. Aanvullende Archeologische Inventarisatie en Waarderend Archeologisch Onderzoek Plangebied Waterburg, Oostburg. Heinenoord, SOB Research, Instituut voor Archeologisch en Aardkundig Onderzoek, 2004, ISBN 90-5801-225-5.

OSS: Wijk, I.M. van, en R. van Beek. Aanvullend archeologisch onderzoek in Herpen - Buitenstraat, gemeente Oss. *Archol Rapport 30*, Leiden, Archol bv, 2004, ISSN 1569-2396.

RIJSWIJK: Dorenbos, O. en J.M. Koot. Archeologisch verkennend onderzoek Johan Braakensieklaan. *Rijswijkse Archeologische Rapporten nummer 1*, Rijswijk, Gemeente Rijswijk, Dienst Grondgebiedzaken, Afdeling Vergunningen en Handhaving, Bureau Monumentenzorg en Archeologie, 2004.

TILBURG: Weerden, J.F. van der. IVO Pieter Vredeplein. Deventer/Den Bosch, Bouwhistorie Archeologie Architectuur- en Cultuurhistorie, 2004.

WESTKAPELLE: Jongepier, J. Rapport Inventariserend Archeologisch Onderzoek Westkapelle-Grindweg. *SCEZ-Rapport 1*, Middelburg, Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland, 2003.

YERSEKE: Brienens-Moolenaar, W.P. Verkennend archeologisch onderzoek Pastorie Dahlialaan te Yerseke. Nieuwerkerk aan den IJssel, ArcheoMedia BV, 2004, ISBN 90-5970-119-4.

ZEEWOLDE: Huis in 't Veld, J.Y. en H. Buitenhuis. Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een bureau- en booronderzoek aan de Schollevaarweg 77 te Zeewolde, gemeente Zeewolde (Fl.). *ARC-Rapporten 2004-17*, Groningen, Archaeological Research & Consultancy, 2004.

ZUIDLAREN: Akkerman, E. en H. Brongers. Inventariserend veldonderzoek Zuidlaren 'C 1000'. Assen, Arcadis Regio BV, 2004.

ZWIJNDRECHT: Meirsman, E. Zwijndrecht "verzorgingshuis Nebo". Een archeologische inventarisatie door middel van grondboringen. *BOORrapporten 160*, Rotterdam, Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam, 2004.

COLOFON

Uitgave

Rijksinspectie voor de Archeologie
Postbus 16478, 2500 BL Den Haag
(Bezoekadres: Rijnstraat 50)
www.archinsp.nl

Tekst

N.A. Aten
M.H. van den Dries
G.R.M. van den Eynde
D.H. de Jager
S.J. Boogert

Drukwerk

Koopmans' drukkerij, Hoorn

ISBN

ISBN-10: 90-77354-06-9
ISBN-13: 978-90-77354-06-3

© Den Haag, december 2005

